

A szakképzettségi szerkezet alakulása multikulturális és határ menti régióban

Gábrity Molnár Irén

Újvidéki Egyetem Szabadkai Közgazdasági Kar

Bevezető

A fiatalok szakmaválasztásuk során odafigyelnek néhány fontos társadalmi és gazdasági mutatóra: a munkaerőpiac igénye, a felsőoktatási intézmények kínálata, a képzésükkel járó anyagi kiadások, energiabefektetés nagysága stb. A vajdasági magyar ifjak továbbtanulási és szakválasztási terveiben megjelennek a szerb és magyar tannyelvű oktatási intézmények Szerbiában és az anyaországban egyaránt. Dolgozatom célja áttekinteni, hogy a határ menti lakosság (ezen belül a szerbiai magyarok) képzettségi szerkezetének alakulását mely tényezők befolyásolják leginkább. Megjegyzem, hogy a határszakasz precíz lehatárolása elmarad, mert az elemzésben nem a földrajzi sajátosságok, hanem a lakosság képzettsége, esélye és mozgása kerül előtérbe. A fiatalok karrierépítésük során mobilak és gyakran tervezik a határon átívelő ingázást vagy emigrációt. Feltehető a kérdés, hogy az egyirányú (délről észak felé) migráció milyen hatással van a munkaerő-piaci elhelyezkedésre. Fontos kérdés az is, hogy elégedettek-e a munkaadók a munkaerő kínálatával. Kutatási módszerként a munkaerőpiac és az iskolastatisztika elemzése került előtérbe, de a képzettségi igények tekintetében nélkülözhetetlen volt a munkaadók lekérdezése, és a szakválasztás előtt állók esélyének az elemzése. Jelen tanulmány felhasználja azoknak a határon átívelő pályázatoknak az eredményeit, melyekben a szerző kutatóként részt vett.

1. Szakkibocsátás – a felsőoktatási intézmények kínálata a Vajdaságban¹

Szerbiában² az etnikumok közötti képzettségi eltérések kimutathatók. A vajdasági magyar nemzetiségű diákok mintegy 80-85 százaléka kezdi meg tanulmányait anyanyelvén, azonban ez az arány az iskola magasabb szintjein egyre csökken. Az etnikai közösségek hallgatói korlátozott lehetőségekkel szembesülnek, hiszen Szerbiában a hivatalos tannyelv szerb (esetleg angol), és az intézményvezetők jó szándékától függően csak akkor szervezhető meg az oktatás kisebbségi nyelven, ha van hozzá elegendő hallgató és minden kurzushoz tanerő is. Vajon mi az oka annak, hogy az egyetemi végzettségű magyarok részaránya a 15 évnél

¹ A Vajdaságban kevesebb mint 2 millió lakos él, a magyarok száma pedig 251 136 (13%) a 2011. évi lakossági összeírás alapján.

² Szerbiában 7 186 862 lakos él. 83,32% szerb (2011), ebből 3,53% magyar (253 899).

idősebb lakosságban cca. három százalékkal alacsonyabb, mint a többségi nemzeté? Az 1. táblázat megmutatja a 15 évnél idősebbek iskolavégzettségi szerkezetét Szerbiában, nemzetiségi hovatartozás szerint.

Nemzeti közösségek	Iskolavégzettség nélkül	Nem befejezett általános iskola	Általános iskola (8 osztály)	Középiskola	Főiskola	Egyetem	Ismeretlen
Szerbia	2,68	11,00	20,76	48,93	5,65	10,59	0,40
Albánok	4,21	8,84	40,22	39,20	2,96	4,10	0,47
Askálok	20,59	21,67	39,78	16,56	0,31	0,15	0,93
Bosnyákok	3,77	7,84	35,83	42,51	2,74	6,49	0,82
Bolgárok	2,66	15,07	24,50	38,98	7,58	11,05	0,15
Bunyevácok	0,90	18,02	26,24	46,50	3,55	4,74	0,05
Cincárok	0,00	3,83	8,51	38,30	14,47	34,89	0,00
Montenegróiak	1,22	4,78	12,46	51,16	9,43	20,83	0,13
Csehek	0,48	9,29	18,10	54,29	6,25	11,61	0,00
Egyiptomiak	20,20	18,34	44,23	14,18	0,85	1,61	0,59
Goránok	1,76	6,12	36,11	48,95	3,19	3,58	0,30
Görögök	0,31	2,98	11,46	45,37	7,38	31,08	1,41
Horvátok	1,73	12,76	21,82	48,85	5,62	9,05	0,16
Örmények	0,48	0,00	8,57	35,24	11,43	43,81	0,48
Zsidók	0,00	0,93	4,77	33,25	10,60	50,20	0,26
Jugoszlávok	0,57	3,98	13,22	52,25	8,15	21,75	0,08
Magyarok	0,99	15,62	28,85	45,19	4,02	5,20	0,13
Macedónok	1,51	7,40	20,78	50,56	6,37	13,25	0,12
Muzulmánok	4,85	10,68	33,45	43,60	2,86	4,11	0,45
Németek	1,48	14,18	18,49	48,17	5,72	11,58	0,37
Romák	19,51	34,21	33,33	11,54	0,32	0,33	0,76
Románok	3,68	22,36	32,07	29,85	4,21	7,51	0,32
Oroszok	0,37	1,63	7,65	42,33	9,08	38,34	0,60
Ruténok	0,60	13,12	19,27	52,03	4,87	10,04	0,06
Szlovákok	0,75	15,59	31,69	42,52	3,63	5,68	0,14
Szlovénok	0,26	4,27	14,70	50,45	9,70	20,52	0,10
Szerbék	2,41	10,37	19,65	50,39	5,94	11,04	0,19

Sokácok	2,09	20,87	23,13	43,65	4,35	5,91	0,00
Sopok	0,76	14,39	25,00	42,42	5,30	12,12	0,00
Törökök	3,97	5,52	22,93	47,24	7,24	12,59	0,52
Ukránok	2,59	11,35	17,40	52,39	5,38	10,66	0,23
Vlahok	6,89	36,59	30,52	22,17	1,65	1,81	0,38

1. táblázat: A nemzeti közösségek 15 évnél idősebb lakossági részaránya iskolai végzettség szerint Szerbiában (2011)

Forrás: Đurić, V. – Tanasković, D. – Vukmirović, D. – Lađević, P. 2014: 134.

A magyarok képzettségi lemaradása kimutatható a szerbiai átlaghoz viszonyítva, ugyanis kevesebb a közép- és főiskolát végzettek száma, amittől jóval kevesebb az egyetemi diplomások részaránya (5,20 százalék, míg a szerbiai átlag 10,59). Azokban a községekben, ahol minőségi oktatási intézmények működnek (középfiskolák, főiskola vagy kar Szabadkán, Zentán), ott meghaladja a lakosság iskolai végzettsége a vajdasági/szerbiai átlagot is, viszont azokban a kistérségekben, ahol nincs felsőoktatási intézmény, a magyar fiatalok karrierépítése akadozik, vagy magas elvándorlási hajlamot mutatnak (például Magyarkanizsa, Óbecse, Kishegyes, Ada községekben és a szórványban). A magyar lakosú kis mezővárosokban nem akadálymentes a továbbképzés, ami befolyásolja a magyarok foglalkoztatottsági esélyeit is.

A magyar diákok nagyobb számban iratkoznak főiskolákra, míg az egyetemen tanulók száma stagnál, vagy csökkenő tendenciát mutat. Az összes egyetemista részarányában a magyarok száma alig haladja meg a 6 százalékot, ami elenyésző a magyarság 13 százalékos arányához a Vajdaság lakosságához képest. A 2012/13-as iskolaévben 3 563 vajdasági magyar tanult a tartomány 9 főiskoláján és az Újvidéki Egyetem 14 karán (TAMT VAT adatai).

Szerbiában önálló magyar felsőoktatási rendszer nincs. Magyar felsőoktatás csak a Magyar Tannyelvű Tanítóképző Karon, illetve a Műszaki Szakfőiskolán működik Szabadkán. Van még részleges magyar oktatás a Közgazdasági, Építőmérnöki Karon (mindkettő Szabadkán), a Bölcsészettudományi Karon (Magyar Nyelv és Irodalom Tanszék), a Művészeti Akadémián (Újvidéken), valamint konzultációs órák a Természettudományi-matematikai Karon és az Óvóképző Szakfőiskolán. Az alábbi táblázatban látható hogy hol folyik (részben) magyar nyelvű oktatás az állami intézményekben és hány hallgatóval (ld. 2. táblázat).

Az Újvidéki Egyetem karai	Egyetemi hallgatók					
	összes létszám	magyar	magyar %	magyarul tanul	magyar nyelven felvételizett	magyar nyelvű képzések
Építőmérnöki Kar, Szabadka	628	138	22,0	21	26	*
Közgazdasági Kar, Szabadka	5 653	329	5,8		43	*
Magyar Tannyelvű Tanítóképző Kar, Szabadka	251	248	98,8	218	68	magyar
Pedagógiai Kar, Zombor	974	36	3,7	-	-	-
Mihajlo Pupin Műszaki Kar, Nagybecskerek	1 778	126	7,1	-	-	-
Bölcsészettudományi Kar, Újvidék	5 261	299	5,7	75	24	*
Jogi Kar, Újvidék	4 970	110	2,2	-	9	**
Mezőgazdasági Kar, Újvidék	3 502	160	4,6	-	12	**
Műszaki Tudományok Kara, Újvidék	9 956	547	5,5	-	32	**
Művészeti Akadémia, Újvidék	776	67	8,6	14	-	*
Orvostudományi Kar, Újvidék	3 474	159	4,6	-	-	-
Technológiai Kar, Újvidék	1 030	47	4,6	-	6	**
Testnevelési Kar, Újvidék	1 634	59	3,6	-	-	-
Természettudományi-matematikai Kar, Újvidék	5 837	459	7,9	60	26	*
Összesen	45 724	2 784	6,1	388	246	1(+*5+**4)
Tartományi állami szakfőiskolák	Főiskolai hallgatók					
	összes	magyar	magyar %	magyarul tanul	magyar nyelven felvételizett	magyar nyelvű képzések
Műszaki Szakfőiskola, Szabadka	758	498	65,7	492	196	magyar

Óvóképző Szakfőiskola, Szabadka	510	69	13,5	47	16	magyar
Óvóképző Szakfőiskola, Nagyikinda	325	15	4,6	-	-	-
Műszaki Szakfőiskola, Nagybecskerek	780	52	6,7	-	-	-
Óvóképző Szakfőiskola, Versec/Fehértemplom	524	6	1,1	-	-	-
Óvóképző Szakfőiskola, Sremska Mitrovica	540	3	0,6	-	-	-
Óvóképző Szakfőiskola, Újvidék	622	12	1,9	5	-	*
Ügyviteli Szakfőiskola, Újvidék	2 827	65	2,3	-	-	-
Műszaki Szakfőiskola, Újvidék	1 702	59	3,5	-	-	-
Összesen	8 588	779	9,1	544	212	2 (+*1)

2. táblázat: A vajdasági magyar hallgatói létszám (fő és %) 2012/13

Forrás: TOMT VAT, 2013 alapján Takács Zoltán és Gábrity Molnár Irén szerkesztése. Az adatokból kimaradtak az anyaországi kihelyezett tagozatok/konzultációs központok³

A tartományban élő, őshonos nemzeti közösségek képzése eltérő és a magasabb oktatási szinteken csökkenő részarányt mutat: a főiskolákon (első éven) 15 százalékban, egyetemi alapképzés első évén 10 százalékban, mesterképzés első évén 8 százalékban vannak jelen. Az egyetemi alap- és mesterképzéseken, a legnagyobb részarányban a magyarok (6,0 százalék), majd a szlovákok (1,3 százalék), horvátok (1,2 százalék), ruszinok (0,6 százalék), romák (0,3 százalék) és románok (0,2 százalék) tanulnak.⁴ A kisebbségügyi felsőoktatás problémái között az oktatáskutató (Gábrity Molnár 2006a) a vajdasági magyar fiatalok (többségiekkel szembeni) folyamatos lemaradását hangsúlyozza. A fentiekben már említettük, hogy magyar diákok nagyobb számban iratkoznak főiskolákra, míg az egyetemen tanulók száma stagnál. Az utóbbi tizenöt évben a részarányuk főiskolákon 6,9 és 11,3 százalék között ingadozott, 579–931 főt számlálva. Ugyanakkor a magyar egyetemi hallgatók részaránya alacsonyabb, 5,6 és 6,6 százalék között mo-

³ A *-gal jelölt intézményekben a hallgatók néhány tantárgyat magyar nyelven hallgathatnak, illetve a szerb nyelven hallgatott tantárgyakból (a tanár hajlandóságától függően) magyar nyelven vizsgázhatnak,

a **-gal jelölt intézményekben a magyar ajkú hallgatókkal anyanyelvű konzultációk is folynak.

⁴ Tartományi kormányi határozat alapján több mint tíz éve a nemzeti közösségek tagjai a felvételi vizsgát anyanyelvükön tehetik. Az összes (kisebbségek nyelvén) felvételizett hallgató (620) közül 74 százalék magyarul, 14 százalék albánul, 6 százalék románul, 2–2 százalék szlovákul, ruszinul és román nyelven felvételizett a 2012/13-as tanévben, a Vajdaságban (Tartományi Oktatási Művelődési Titkárság adatai a Vajdasági Autonóm Tartományban 2013).

zog (1 703–2 833 fő). A vajdasági magyar főiskolások és egyetemisták részaránya megközelítőleg fele akkora, mint a vajdasági 20–35 év közötti lakossága (5,59 a magyarok esetében, míg 11,5 százalék a vajdasági lakosság esetében; vö. Takács 2008). Ennek okaként (Gábrity Molnár 2007) megnevezhető a vajdasági önálló magyar felsőoktatás rendezetlen helyzete (iskolaválasztási preferencia, tannyelv, földrajzi-területi és racionalitási elveken alapuló iskolaválasztás, költséghatékony viselkedés). A felsőoktatásban a választott tudományterületek megoszlása nem arányos. Így például a magyar egyetemi hallgatók esetében a társadalom- és humántudományokat választók száma kimagaslik, ezt követi a műszak-technológia, míg a többi tudományterület alulreprezentált.

<i>Tudományterületek</i>	<i>hallgatók összesen</i>	<i>%</i>	<i>magyar hallgatók</i>	<i>%</i>
Társadalom- és humántudományok	22 457	41,3	1 192	33,5
Technika-technológiai tudományok	20 134	37,1	1 627	45,7
Egészségügyi tudományok	5 108	9,4	218	6,1
Természet- és matematikai tudományok	5 837	10,7	459	12,9
Művészetek	776	1,4	67	1,9
Összesen:	54 312	100,0	3 563	100,0

3. táblázat: A vajdasági és a vajdasági magyar hallgatók tudományterületek szerinti részaránya a 2012/2013-as tanévben

Forrás: Tartományi Oktatási Művelődési Titkárság adatai 2013 alapján szerkesztve⁵

A magyar hallgatók a Vajdaságban „szétszóródnak” és a hiányos választék miatt a következő városokban koncentrálnak: Újvidék, Szabadka, majd a szabadkai magánintézmények, Szeged, Budapest (Gábrity Molnár 2012; Takács 2013). A vajdasági magyarok elsőéves hallgatói közül körülbelül 30 százalék tanul Magyarországon, 50 százalék Szerbia egyetemeinek állami karain (szerbül, vagy részben magyar nyelven), 20 százalék szabadkai magánkarokon. A régióban maradó fiatalok egyoldalú iskolavégzettséget produkálnak: 1/4-e műszaki végzettségű, 1/4-e tanító, óvónő, 1/4-e közgazdász, menedzser.

2. A migráns hallgatók útja

A tanulmányi célokkal Magyarországhoz kötődő fiatalok három jellegzetes csoportot alkotnak: egyesek a tanulmányuk befejeztével hazatérnek szülőföldjükre, többségük a diplomázást követően Magyarországon telepedik le, illetve friss diplomájukkal valamelyik európai országban igyekeznek munkához jutni. Ez rámutat a tranzit migráció egyre táguló jelenségére (Gábrity Molnár 2006/b; Gábrity Molnár 2008).

⁵ Szerbiában (Zakon 2005, 27. szakasz) hivatalosan öt tudományterületet kategorizáltak.

A tanulmányi célú migráció a háborús veszéllyel egy időben, a kilencvenes években kezdődött. Az elvándorlási motívumok között volt többek között a politikai instabilitás, a háború okozta elszegényedés, a gazdasági kilátástalanság, a jövőkép hiánya, a magyar tannyelvű felsőoktatási lehetőségek szűkössége, a szerb nyelvtudás hiánya. A külföldi diploma megszerzésével kevesen térnek haza, a becslések alapján 20 százaléuk (Gábrity Molnár 2008). A dél-magyarországi megyékben az utóbbi évtizedekben a munkavállalási engedélyek egynegyedét szerb állampolgároknak adták ki, többségükben szakképzett fiatal magyar ajkúaknak (vö. Foglalkoztatási és Szociális Hivatal, Dél-alföldi Regionális Munkaügyi Központ, Békéscsaba, 2007). Ugyanakkor megjegyzem, hogy a délszláv háború idején, majd Magyarország EU csatlakozása után volt érezhető a munkavállalási engedélykérelmek számának a növekedése az anyaország határ menti térségében is, de a szerb munkavállalási célú migráció zömében nem Magyarországot célozta meg, hanem a nyugat európai országokat.

A potenciális migrációs veszteség a Vajdaságban nagy. Az országhatárhoz közel lakók számára a dinamikus tanulási célú mozgás emigrációs csatornát jelent. 2010-ben Magyarországon a felsőoktatási intézményekben 1 385 szerbiai állampolgárságú hallgató tanult. A nappali tagozatos hallgatók száma 1 009. Alapképzésen 905, mesterképzésen 84, osztatlan képzésen 97, szakirányú képzésen 29, doktori képzésen 40 hallgató tanult, míg 230 hallgató egyéb képzési formában vesz részt (felsőfokú szakképzés, főiskolai képzés). Származási térségük főleg a Tisza-mente, vagyis a Vajdaság többségében magyar lakta községei. A szerbiai állami karokon és főiskolákon (ugyanabban az iskolaévben) összesen 3 152 magyar nemzetiségű hallgató tanult. Tehát a mintegy 4 500 fős teljes magyar hallgatói kontingens 30–35 százaléka tanul Magyarországon (Nemzeti Erőforrás Minisztérium 2011 adatai alapján Gábrity Molnár 2013).

A központi felvételi adatbázis szerint (Educatio 2012) a vajdasági magyar fiatalok leginkább Szegedre (52 százalék), Budapestre (22 százalék), Pécsre (5 százalék), Gödöllőre (1 százalék) és Kecskemétre (1 százalék) jelentkeznek. A Szegedi Tudományegyetem jelenti a legnagyobb „elszívó erőt”, hiszen az ott tanulóknak fontos a szülőváros közelsége, a napi vagy a heti ingázás lehetősége. 2010-ben 293 tanuló nyert felvételt. Tudományterületek szerint első helyen a bölcsész szakot (21,5 százalék), majd a természettudományi szakot (16,4 százalék), informatikát (8,2 százalék), orvosi és egészségtudományt (20,1 százalék) és társadalomtudományokat (13,3 százalék) választották. A tanulók tudatosan válogattak a Szerbiában (magyarul) rendelkezésre nem álló képzési lehetőségek közül (INNOAXIS 2010).

A határrégióban működő felsőoktatási intézmények az egységes felsőoktatási piacon egymással versenypozícióban állnak, ami a hallgatók verbuválásában és a párhuzamos szakok megnyitásban nyilvánul meg. Éppen ezért fontosnak tartom a határon átívelő magyar-magyar és szerb-magyar felsőoktatási együttműködési formákat (IPA – HANDSHAKE 2011).

3. Pozitív példák az országok közötti felsőoktatási intézményi együttműködésre

A párhuzamosságok elkerülése érdekében hatékony felsőoktatási együttműködésekre (hálózatos kapcsolatteremtésre) lenne szükség. Annak ellenére, hogy vannak paralel működtetett szakok-programok a határ két oldalán (Szabadka–Kecskemét műszaki tudományok, Szabadka–Szeged közgazdaságtudományok vagy az építészeti, és a pedagógiai tudományok), ezek az intézmények nem használják ki az együttműködési lehetőségeket. Ennek mi lehet az oka?

Tapasztalatunk szerint (Takács 2013) a szerb igazgatású felsőoktatási intézmények vezetősége nem eléggé nyitott a külföldi együttműködésekre. A diákcsera elégtelen, hiszen a bolognai folyamatok nehézkesen kelnek életre. Az oktatócsere személyi kapcsolatokon keresztül működik, és a közös kutatási projektek is csak alkalmi pályázati feladatok kereteiben léteznek. Ennek oka főleg az indifferens iskolavezetési hozzáállás, passzivitás, bezártság („nem beszélünk angolul”), egyéni anyagi érdek.

A magyar érdekeltségű intézmények nyitottabbak, de elsősorban az anyaország felé orientálódnak. A Magyar Tannyelvű Tanítóképző anyaországi vagy a Szabadkai Műszaki Szakfőiskola együttműködése a budapesti műszaki és informatikai szakosokkal bejáródott. Nemzetközi konferenciáknak adnak helyet (pl. a különböző pedagógiai, módszertani és IEEE International Symposium on Intelligent Systems and Informatics konferencia – SISY konferencia Szabadkán az Óbudai Egyetemmel karöltve).

Fontos lenne a magyar hallgatók átjárhatósága a teljes felsőoktatási vertikumon (mester, PhD képzés). A határ menti régióban kifejezésre jut a verseny a mezőgazdasági képzésben: Újvidéken (Mezőgazdasági Kar), Zentán pedig a Kertészeti Főiskola (Budapesti Corvinus Egyetem Zentai Kihelyezett Tagozata) verseng a Magyarországon működő más kertészeti és állattenyésztési szakirányokkal. A BCE Kertészettudományi Karának zentai kihelyezett képzése támogatja a diákcsera programokat, bekapcsolja az újvidéki Mezőgazdasági Kar diákjait, akik Budapesten tanulhatnak néhány héten át. Ezek a próbálkozások még szerények.

Szabadka-Budapest, ritkábban Szeged és Pécs között intenzív magyar-magyar tanárcsere is zajlik. Az együttműködési szerződéskötésekben a magyarországi felsőoktatási intézmények figyelme eddig Újvidék és Belgrád felé irányult, miközben a bejáródott intézménykapcsolatok mellett nem funkcionál a hálózatos intézményi kooperáció. Mezőgazdasági tudományok, pedagógia és gazdaságtudományok területén kutatási együttműködések ugyan vannak, de a humán- és társadalomtudományok területén a közös projektek elsősorban személyi kapcsolatokon múlnak. Az együttműködések sok esetben vendégtanári foglalkoztatásban merülnek ki. A közös képzési programok akkreditálása nehézségekbe ütközik, pedig ez lenne a határon átívelő kapcsolatok leginnovatívabb tartalmi formája.

Újvidék–Szabadka–Szeged reláción nincs kellő együttműködés az orvosi, műszaki, gazdasági tudományok területén sem. A műszaki határon átívelő tuda-

mányszervezés intenzív együttműködési célpontjai inkább Kecskemét, Budapest. A szabadkai székhelyű intézmények erős budapesti együttműködési igényeket fogalmaznak meg. Jellegzetes együttműködési relációk alakultak ki: Szabadka–Baja, Kecskemét, Budapest, Debrecen, Pécs, Győr és Szeged–Újvidék, Belgrád között (INNOAXIS 2010).

4. A munkaerő-piaci igények felmérése a Vajdaságban

4.1. Statisztikai adatok – INNOAXIS 2010

A felsőoktatás alapvető funkciója, hogy a gazdasági élet számára biztosítson megfelelő emberi erőforrást. Ezt főleg a diplomások pályakövetésével, a munkaerő-piaci monitoringgal lehet kezelni. Ennek nemigen van hagyománya Szerbiában. A határtérség mindkét oldalán jellemző a mezőgazdaságban és a kereskedelemben foglalkoztatottak jelentős száma. A statisztika szerint (ld. www.vojvodina-rra.rs) a Vajdaságban legtöbb foglalkoztatott a mezőgazdaságban és a feldolgozóiparban van, aztán következik a kereskedelem és egyes szolgáltatások (szállítás). A kisvállalkozások a munkahelyek egyharmadát adják. 2012-ben több mint ezer munkaadó lekérdezésével kialakult a prioritásszakmák listája⁶. A legkeresettebbek: programozó, számviteli szakember és revizor, pénzügyi tanácsadó, informatikus rendszerelemző, emberi erőforrás menedzser, adminisztrátor, dizájnner, piackutató marketing specialista, főelőadó, gépészmérnök, logista, tervező, farmakológus, gyermekgyógyász, aneszteziológus. A jövő szakmája: szak-környezetvédő, környezetminőség ellenőr, fizikai-kémikus, mechatronika mérnök, biztonsági menedzser, pénzügyi analitikus, pénzügyi közvetítő, ügyviteli tanácsadó, turisztikai menedzser, esztétikai sebész.

A piacorientáltságot figyelembe véve a megkérdezett vajdasági és dél-magyarországi intézmények hiányszakmákként a következőket emelték ki: útépítő szak (akkreditációs feltételeknek oktatói hiányosságok miatt nem tud megfelelni az Építőmérnöki Kar); városrendezési és kommunális szak (erős műszaki kiegészítő képzést igényelne); mechatronika; műszaki kommunikációs menedzserment; logista; környezetgazdálkodói agrármérnöki szak (INNOAXIS 2010). Ehhez képest vajon kiket találunk a munkaerőpiacon? A munkaadók igényeitől függetlenül kerülnek a munkaerőpiacra a diplomás fiatalok. Lássuk a diplomás munkanélküliek számának alakulását képzési területek szerint (ld. 3. táblázat).

⁶ Top 18 zanimanja za 2013. godinu
<http://www.b92.net/biz/vesti/srbija.php?yyyy=2012&mm=12&dd=13&nav_id=668837>
[2012.12.13]

<i>Képzési terület</i>	<i>Fokozat</i>	<i>NUTS 3 Észak- Bácska</i>	<i>NUTS 3 Észak- Bánát</i>	<i>NUTS 3 Nyugat- Bácska</i>	<i>% részarány a felsőfokú munkanél- küliekben</i>
Agrárképzési terület (agrárgazdaság, állat- egészségügy, élelmiszer- ipar)	Összesen	123	103	188	10,9
	Főiskola - VI	49	35	52	
	Egyetem - VII	74	68	136	
Műszaki képzési terület - 1 (gépészet, elektrotech- nika)	Összesen	153	89	101	9,0
	Főiskola - VI	138	70	66	
	Egyetem - VII	15	19	35	
Műszaki képzési terület - 2 (technológia, vegyészet, textil, grafika)	Összesen	49	47	67	4,3
	Főiskola - VI	35	33	45	
	Egyetem - VII	14	14	22	
Műszaki képzési terület - 3 (építészet, közlekedés, vízügyek)	Összesen	59	19	42	3,2
	Főiskola - VI	22	7	18	
	Egyetem - VII	37	12	24	
Gazdaságtudományi-, jogi- és igazgatási képzési terület (közgazdaság, jog, me- nedzsment, ügyviteli in- formatika)	Összesen	601	364	682	43,4
	Főiskola - VI	216	203	347	
	Egyetem - VII	385	161	335	
Pedagógiai-, bölcsész-, természet- és társadalom- tudományi képzés (óvónő, osztálytanító, egyes tanár- szakok)	Összesen	315	219	407	24,8
	Főiskola - VI	169	109	121	
	Egyetem - VII	146	110	286	
Orvos-, egészség- és sporttudomány (orvos,	Összesen	50	41	77	4,4
	Főiskola - VI	23	23	45	

fogorvos, gyógyszerész, edző)	Egyetem - VII	27	18	32	
	Mindösszesen	1350	882	1564	100,0

4. táblázat: A diplomás munkanélküliek képzési területek szerint az Észak-Vajdaságban, 2010
 Forrás: a Szerb Nemzeti Statisztikai Hivatal adatai alapján szerkesztette Takács Zoltán
 (INNOAXIS 2011.)

Az Észak-Vajdaság területén a diplomás munkanélküliek legnépesebb csoportja: főiskolai végzettségű mezőgazdasági mérnök, okleveles mezőgazdasági mérnök, főiskolai végzettségű mérnökök (gépész-, elektronika-, elektrotechnikai mérnök), okleveles építőmérnök, főiskolai végzettségű pénz- és bankügyi közgazdász és ipari menedzser, okleveles közgazdász, jogász, főiskolai végzettségű óvónő, okleveles osztálytanító. Látható, hogy a felsőfokú végzettséggel rendelkező munkanélküliként nyilvántartott személyek 43,4 százaléka közgazdász-menedzser, illetve jogi és igazgatási képesítéssel rendelkezik, majd minden negyedik diplomás munkanélküli (24,8 százalék) főiskolai végzettségű óvónő vagy diplomás osztálytanító. Minden tizedik munkanélküli rendelkezik agrártudományi felsőfokú képesítéssel.

A munkáltatók a (regisztrált) szabad munkahelyek betöltésére 86 százalékban egyetemi (diplomás, mester, doktori) végzettséget igényelnek. Ezek a következő profilok: agrárképzési területen (állattenyésztés, állategészségügy, földmégmunkálás, növényvédelem, élelmiszeripari technológia), műszaki képzés (okleveles gépészmérnök és villamosági mérnök, technika tudományok VII2, VIII fokozatával, okleveles grafikus, vegyészmérnök, földmérnök, építőmérnök, közlekedési mérnök), azután gazdaságtudományi, jogi és igazgatási területen (főiskolai végzettségű menedzser, kereskedő, vállalati jogász, statisztikai szakértő, informatikus-statisztikus), majd pedagógia területen (szerb-horvát, angol és német nyelvtanár, zenetanár, matematika, fizika, kémia, biológia, néprajz, történelem, földrajz és környezetvédelem tanár, gyógypedagógus, pedagógus, pszichológus egyetemi végzettséggel vagy mesterfokozattal), végül szükség van az egészség- és sporttudományi képzési területen főiskolai végzettségű egészségügyi nővérre, orvosra, gyógyszerészre, szakorvosra.

4.2. Terepi felmérés – pedagógusok jövőképe (2006, 2009)

Az idén tíz éves Magyar Tannyelvű Tanítóképző Kar a magyar humántudósok és értelmiségiek kinevelésének otthona a Vajdaságban. Nemzetközi projektum keretében⁷ a Kar megbízásából 2006-ban és 2009-ben a szociológiai kutatócsoport kérdőíves terepmunkával elvégezte az Észak-Vajdaság térségére jellemző munkaerő-piaci elvárások és a kibocsátó iskoláztatási szempontok elemzését. Abból indultak ki, hogy a munkaerő-piaci elvárások és az oktatási intézmények kibocsátó kapacitásának valahol találkoznia kell. A lekérdezésben 156 fiatal vett részt. Az első célcsoportot a vajdasági friss diplomások, vagy munkában levő magyar fiatalok alkották. 2006-ban 20 interjút és 2 fókuszcsoport-vizsgálatot

⁷ A részleteket ld. T. Molnár G. 2009

szerveztek 22–30 év közötti 15 diplomás bevonásával (Szabadkán). A kérdőíves kvótás lekérdezést 2009-ben folytatták 108 magyar fiatalból álló mintán, 5 község (8 vajdasági település) Szabadka, Magyarkanizsa, Ada, Nagybecskerek (Muzsla, Szentmihály, Lukács falva) és Újvidék környékén. A második célcsoportot a Szegedi Tudományegyetem Juhász Gyula Pedagógusképző Kar Közművelődési Tanszék kihelyezett Rendezvényszervező specializáció szakának a hallgatói (13) alkották. A kutatás összegzésében az általános megállapítások a következők voltak⁸:

A térségben kikérdezett fiatalok körében nincs kiforrott jövőkép a legkülönbözőbb diploma utáni szakosodás terén. Legtöbbjük nem szívesen tanul tovább, csak kényszeralternatívaként specializál vagy doktorál. A munkaerőpiacon egyébként is hátrányosabb helyzetű humánszakosok szívesebben végeznek szakmájukon kívül eső alkalmi- vagy részmunkát, minthogy tovább tanuljanak. Akkor jelentene érdeklődési alternatívát a tanítóképzőben megszervezendő specializációs mesterszak, ha az új diploma biztos munkát ígérne. Azok a fiatalok, akik hosszú időn át nem találnak munkát, akár gyorstalpaló kurzusokat is beterveznek.

A vajdasági magyarok viszonylagos lemaradása az iskolai végzettség alapján nem a gyengébb képességeik miatt van, hanem az esélyegyenlőségük csökken az államnyelv ismeretének hiánya és az anyanyelvű iskolai tagozatok, vagy a minőséges tanári káder, tankönyvek nélkülözése miatt. A tömbben élő friss diplomásoknál egyaránt fontos az anyanyelv és az államnyelv (sőt az idegen nyelv) tudása is, de a szórványban élő (legtöbb nagybecskereki) magyar fiataloknak nem fontos, hogy a munkahelyen anyanyelven beszéljenek, hiszen ők viszonylag jól tudnak szerbül.

A Magyar Tannyelvű Tanítóképző Kar és a Szegedi Tudományegyetem Juhász Gyula Pedagógusképző Kar Közművelődési Tanszékének a közös szakirány szervezése és kivitelezése igen hasznosnak bizonyult, mert hozzájárult a tanítói és magyartanári diplomát szerzett fiatalok esélyesebb munkahelykereséséhez, miután a humán szak speciális területén szerezhettek menedzseri képesítést is. A rendezvényszervezői kurzus hallgatói másoddiplomásként a Vajdaságban azokat a hiányzó munkahelyeket tölthetik be, amelyekre a magyar művelődési intézményeknek éppen szükségük van.

Az interdiszciplináris szakokra a Vajdaságban mind nagyobb igény mutatkozik. Ha az állami egyetemek és rokon karok megtalálják a közösen, vagy az egyik országban (Magyarországon vagy Szerbiában) akkreditált szakirányok hasznosulását, akkor elősegítik a munkanélküliség felszámolását a térségben.

4.3. Foglalkoztatottság a határrégióban (TÁMOP – 2008)

Dél-Magyarország és a Vajdaság lakossága a történelmi és földrajzi előnyök és közelség miatt a folyamatos mobilitás révén keveredik. A határrégió lehetőséget teremthet a közös régióban a határ korlátjának az átlépésére, és ennek megfelelő

⁸ Ld. A magyarokat is érintő vajdasági munkaerőpiac és az iskolai képzettség összefüggéseiről 2009: 36.

munkaerőpiac kialakítására, előnyeinek kihasználására. A szerb–magyar határ-régióban sokféle kapcsolat lehetősége és csírája van jelen, de komoly akadályok nehezítik a jól működő kapcsolatokat. Mindenekelőtt, a délszláv háború majd az azt követő politikai viszonyok, a vajdasági magyarok helyzete és sokak áttelepülése határozta meg a rendszerváltást követő időszakban a szerb magyar határon keresztül működő kapcsolatokat. A szerb–magyar határ a schengeni övezet határa, elválasztó vonala nehezíti a korábban kedvező határon átnyúló kapcsolatokat és a határátlépést. Mindezek eredményeképpen nem nagyon intenzív a határon átnyúló munkavállalás, kérdés, hogy van-e nyoma és idővel erősödik-e vagy változik-e a határrégióban valamilyen migrációs kapcsolatrendszer, migrációs pool (TÁMOP-1.3.1-07/1. 2008-0002: 43).

A kialakult helyzet eddigi tapasztalatai arról szólnak, hogy a határon átnyúló kapcsolatok intézményesült formái erősítik a határrégiók interaktív funkcióit, az infrastrukturális hálózati rendszerek összekapcsolását és közös fejlesztését. A régiókapcsolatokat nagyban befolyásolja és lelassítja a központi irányítás (Belgrád, Budapest vagy a tartományi székháros Újvidék érdekeltsége), miközben a határrégiók és az interregionális együttműködések az észak- vajdasági lakosok számára kiemelt prioritások, mert a határon átívelő kooperációk elősegítik az uniós források megszerzését, hatékonyabb felhasználását és a határ menti kettős perifériajelleg felszámolását.

A gazdasági-társadalmi felzárkóztatás feltétele a gazdasági együttműködés; az új országos és regionális gazdasági kapcsolatrendszerek kialakulása a határmenti régió településeinek túlélését és fejlődését eredményezhetik. Az EU regionális politikája kiemelt figyelmet fordít a határ menti térségek összehangolt fejlesztésére, de eddig a Duna–Körös–Maros–Tisza Eurorégió hatékonysága nem kielégítő. A kapcsolatteremtésben a határátkelőhely nélküli térségek halmozottan hátrányos helyzetben vannak. A határ menti fekvés csak abban az esetben előnyös, ha egy fejlettebb gazdaságú tér érintkezik relatíve fejlettebbel.

A határrégió két oldalán gazdaságilag hasonló mezőgazdasági területek húzódnak, demográfiai összetétel szempontjából idősebb népesség jellemzi a magyar oldalt. A határrégió szerb oldalán, a Vajdaságban a háborút követő időszak meg-tépázott gazdasága lassan regenerálódik. A két térség közös jövője függ a határon átívelő munkaerő-piaci tendenciáktól is. A szerb állampolgárok munkavállalási szándéka a dél-alföldi megyékben jellegzetes munkakörökre irányul. Bács-Kiskun megyében a rendelkezésre álló adatok szerint 2004-ben tipikusan a mezőgazdaságban (spárgaszedés 18 fő), az építőiparban (20 fő), és a vendéglátás területén (25 fő) kaptak munkavállalási engedélyt szerb munkavállalók. 2005-ben is a vendéglátás volt a tipikus célmunkahely (28 fő), emellett 12 pék és 5 sportoló kapott munkalehetőséget. 2006-ban az építőipar volt a tipikus cél (53 fő), ezt továbbra is a vendéglátás követte (32 fő). A többiek elsősorban a szolgáltatások területén dolgoztak. 2007-ben túlnyomó részben szintén az építőiparban vállaltak munkát. A munkahelyek földrajzi elhelyezkedése is ismert, eszerint a Bács-Kiskunban dolgozó szerbek fele a határtól 50 km távolságon belül vállalt munkát, főleg városokban (Tompa, Kiskunhalas, Kiskörös, Soltvadkert, Baja) (TÁMOP-1.3.1-07/1. 2008-0002: 45).

Érthető, hogy Csongrád megyében adták ki arányaiban a legtöbb munkavállalási engedélyt szerb állampolgárok részére; 2004–2007-ben tipikusan segédmunkásokra váltottak munkavállalási engedélyeket (40 százalék), túlnyomó részben a mezőgazdaságban és az építőiparban foglalkoztatták őket. Sok szerb állampolgár dolgozott főleg segédmunkás és tehergépkocsi-vezetőként az autópálya építési munkákon. Emellett évente 10–20 szerb állampolgárságú ápoló és asszisztens vállalt munkát Szegeden. A fémipar és az ékszergyártás területére is érkeztek vendégmunkások. Emellett a sportolóknak kiadott engedélyek száma évi tíz fő körüli. A munkavállalók zöme (80 százalék) férfi és 20 százaléka nő volt a vizsgált időszakban. Bács-Kiskun és Csongrád megye eltérő munkaerő-piaci helyzete, és a munkavállalási engedélyek kiadásának helyi gyakorlata alapján részben figyelemreméltó a különbség a két megye között. Bács-Kiskun megyében az engedélyeket a határ közeli városokba adták ki, 452 engedélyből a legtöbb szerb munkavállalási engedélyt Tompa (52), Kecskemét (51) és Kiskunhalas (50) területére adták ki. A többi Bács-Kiskun megyei városban is arányosan megosztott a számuk, egyedüli kivétel a magas munkanélküliségű határon fekvő Bácsalmás volt, ahol alig dolgoztak szerbek. Ezzel szemben Csongrád megyében a vizsgált időszakban a munkavállalás Szegeden koncentráldott, a kiadott 1010 engedély döntő többsége, több mint 90 százaléka Szeged területére szült (TÁMOP-1.3.1-07/1. 2008-0002: 45). Az engedéllyel foglalkoztatottak kvalifikáltsága folyamatosan nőtt és azt mutatta, hogy Bács-Kiskun megyében több mint 90%-ban szakképzettséget igénylő munkakörökben alkalmaztak szerb állampolgárokat, Csongrád megyében az arány csak 60% volt. A vendégmunkások életkora főleg 25 és 35 év közötti férfi volt. A munkavállalók nemzetiségéről nincsenek adataink, de a tapasztalatok alapján azt feltételezzük, hogy többségük magyar nemzetiségű.

Hasonlóképpen, mint az elmúlt évtizedben, megállapítható, hogy a magyar munkaerőpiac tendenciáit vizsgálva azt várhatjuk, hogy a legális foglalkoztatás elsősorban a hiányszakmákat betöltő szakképzett munkaerőt, valamint a mezőgazdasági szezonmunkát célozza, erre fognak várhatóan kiadni munkavállalási engedélyt. Emellett magas a vállalkozásalapítás, és a vállalkozás alapján szerzett tartózkodási engedély a határon. A nem regisztrált munkavállalás is jelentékeny a régióban és változatlanul fontos a szerepe (TÁMOP-1.3.1-07/1. 2008-0002: 46).

4.4. Munkáltatók lekérdezése (TÁMOP – 2015)

A vajdasági (szerb és magyar érdekeltségű) vállalatok lekérdezését 2015-ben végezte el a kutatócsoport.⁹ Az összesen 102 válaszadó közül 88 százalék, vagyis 90 a mikro- és kisvállalkozások száma. A válaszadók székhelyei: Magyarkanizsa, Palics, Ada, Szabadka, Topolya, Zenta, Nagybecskerek, Zombor, Síd, Újvidék,

⁹ A szerző által koordinált rész kutatás címe: A munkáltatói igények a Vajdaságban. A képzési igények és a munkaerővel szemben támasztott elvárások felmérése a Vajdaság foglalkoztatóinak körében. A kérdőíves kutatásban részt vettek: Baranyi Renáta, Beszédes Viktória és Ravasz Enikő andragógia MA szakos hallgatók. Az empirikus kutatás része a Képzési portfólió kialakítása a foglalkoztatók szakképzett munkaerő iránti igényeinek felmérésére alapozva című modulnak, TÁMOP-4.2.1.D-15/1/KONV-2015-0002.

Pancsova, Pétervárad, Száva-szentdemeter, Versec, Ürög, Karlóca, Ruma, Verbász, Petróc, Szenttamás és a falvakban: Szaján, Mohol, Bácskossuthfalva, Martonos, Hajdújárás. 25 helységről érkeztek vissza a kitöltött kérdőívek, többségben (46 százalék) az egyéni vállalkozások, kisebb arányban (37 százalék) a korlátolt felelősségű társaságok, majd szinte ugyanakkora arányban (6–7 százalék) a nonprofit és az egyéb vállalkozások. A feldolgozóiparba, az információ és kommunikáció szektorokba sorolható vállalkozások megközelítőleg azonos számban voltak (12–11 százalék), majd a negyedik helyen egyenlő arányban (9–9 százalék) a mezőgazdaság, erdőgazdálkodás, halászat és a kereskedelem, gépjárműjavítás következett. A vállalkozások gazdasági tevékenysége tükrözi a térség erre vonatkozó statisztikai adatait, vagyis reprezentatívak.

A munkáltatók elvárásaiban az új technológiához, infrastrukturális berendezéshez kapcsolódó képzések, illetve a nyelvi képzések kerültek a legszükségesebbek közé. Fontosnak tartják a specializált szakmai továbbképzéseket és átképzéseket, akár vállalaton belüli is. Szerbiában a cégek és a vállalkozások gyakran oldják meg az újonnan felvett munkások kiképzését a vállalaton belül. Az anketókból kiderült, hogy az eddig megvalósított képzések nem feltétlenül vannak összhangban a vállalat gazdasági tevékenységével és a munkaköri kompetenciákkal. Ugyanakkor a foglalkoztatók inkább a vállalat fenntartásához és működőképességéhez szükséges oktatási elemeket tanítanák a dolgozóknak, nem csak a szakmához kapcsolódó ismereteket. Többségük az informatikai, idegen nyelvi, kommunikációs és szervezőkészséget fejlesztő képzéseket emelte ki. A vajdasági vállalatok vezetői legkevésbé a tanulástechnikai, konfliktuskezelési és a vezetői készségfejlesztő képzéseket tartják fontosnak. A képzések minőségi elvárásaiban a hangsúly a kompetens szakoktatókon van, akikről a gyakorlatiasan alkalmazható tudásátadást várják. Jelentős még a kurzusok innovativsága, az időtakarékoság. Azért, hogy olcsóbban megússzák, az új munkaerő betanításával egy már ott dolgozó egyént bíznak meg, hiszen az esetek többségében többletköltséget jelent a munkások utaztatása. A vállalatok többsége csak a magasan képzett munkavállalóit küldi rendszeresen továbbképzésre, jellemzően ott, ahol a törvényi előírások megkövetelik (egészségügy), vagy ahol a vállalat munkája olyan, hogy a naponta változó törvények/technológiák ezt igénylik (pl. könyvelők, informatikusok).

A vállalkozások a felnőttoktatási képzésekből hiányolják a gyakorlatorientáltságot. A munkaadók a kommunikációs, és szervezőkészséget, informatikai, tárgyalástechnikai és prezentációs technikák és előadói készségek fejlesztését igénylik. Az információ és kommunikáció területén működő vállalkozások legnagyobb része az informatikai, idegen nyelvi, kommunikációs és kreativitást fejlesztő képzésekre tart igényt. A mezőgazdasági vállalkozók pedig a kommunikációs és tárgyalástechnikai, valamint a problémamegoldó és vezetői készségek fejlesztését tartanák szükségesnek. Az egyéb szolgáltatások területén az új technológiákhoz kapcsolódó informatikai képzéseket jelölték legtöbbször szükségesnek.

A vajdasági cégek humán erőforrás menedzsmentje nem eléggé hatékonyan alapítja meg a képzéspótlásokat és a szakosítási igényeket. Ezt pótolandó, a tapasztalt cégvezetők véleménye lett a fontos. A munkaadók többsége megköveteli

az időszerű ismereteket, rugalmas és dinamikus munkavégzést. Az állásra jelentkezőknél fontosnak tartják a munkakultúrát és a munkaszokást (ami még az iskolai végzettségnél is fontosabb), különösen akkor, ha a túlórázási hajlandóságot veszik figyelembe. Lényeges az egyén szakma iránti érdeklődése, tapasztalata és a korábbi munkahelyei. A külföldön szerzett diplomát a legtöbb helyen elfogadják, sőt a magánvállalatok még az oklevél honosítását sem követelik meg. A munkáltatók számára kényelmetlen kérdés az egyetemek, főiskolák nyilvános megítélése. Hivatalosan a vállalatok a „minden diploma és diplomás egyenlő” elv hívei, a felszín alatt azonban pályakezdők esetében pozitív döntési szempont, hogy állami intézményben (karon) tanultak. A magánintézmények kétes minőségű diplomáival rendelkezőket rögtön kirostálják.

Régiókban szükséges erősíteni a munkaadók kapcsolatát az iskolákkal, mert igen gyenge a vállalatok kapcsolata az oktatási intézményekkel, gyakran még informális szinten sem létezik. Egy részük ugyan fogad gyakorlatra (praxis) fiatalokat, de a vállalatok zöme nem rendez közös képzést, tanfolyamot, konferenciát a szakoktatási intézményekkel. A kutatás tapasztalatai szerint a cégek nem kezdeményeznek tárgyalásokat, és ritkán lépnek fel sajátos igényekkel az iskolákkal szemben. Inkább más, sikeres piaci alapú vállalatoktól veszik igénybe ezeket a szolgáltatásokat. A tanulság az, hogy az iskolák és a munkaadók közötti sikeres együttműködés elindításához kezdetben az informális kapcsolat is elég, de előnyösebb a diákok gyakorlatra küldése a vállalatokhoz.

A vajdasági munkaerőpiacon az egészségügy, a közgazdasági és az informatikai műszaki képzés terén kielégítőnek tűnik a szakemberlétszám, de a mezőgazdaságban, részben a gépészeti szakmában is, egyszerre beszélhetünk szakemberhiányról és feleslegről is. A mezőgazdasági vállalatokban ma is nagyszámú a képzetlen munkaerő. A vállalati szükségleteket felmérve, előbb-utóbb át kell ütemezni a foglalkoztatottak továbbképzését, a megfelelő szakképesítés pótlását, célszerű oktatási programok (akár külföldi tapasztalatok alapján) beindításával (IPA – HANDSHAKE 2011; TÁMOP 2015).

A kutatások elemzése során megértettük, hogy a projekt-terepmunkák igazi átörést jelenthetnek a régió felsőoktatásában a társadalmi innováció erősítése terén. A különböző tudományterületek együttműködéséből eredően a Szegedi Tudományegyetem kutatási potenciálja aktív részt vállalhat közvetlen környezetének formálásban, fejlesztésében, a kedvezőtlen társadalmi-gazdasági változásokra való felkészülésben, az azokra adott válaszok kidolgozásában. Az egyes régiók tudományegyetemeinek felelősségük van környezetük fejlesztésében. Van olyan területek, amelyek a felsőoktatás szolgáltatása nélkül nem léteznének. Az egyetem hiánypótló szolgáltatásának tekintjük a hálózatfejlesztésben betöltött szerepét (TÁMOP–2015: 4).

Érdekes példaként szolgálhat erre a közösségi főiskola intézménye. A közösségi főiskolák regionális oktatási intézményként is működnek, illetve szoros kapcsolatban állnak a régió szereplőivel, pl.: vállalkozásokkal vagy regionális fejlesztési ügynökségekkel; együttműködnek más egyetemekkel és/vagy kutatási intézményekkel is (Boer et al. 2009, idézi TÁMOP 2015: 33).

Összegzés

A szerb–magyar határ régióban kialakuló migrációvonalak és az erőteljes spontán munkaerőmozgás és szakember cirkuláció mind nagyobb szakértői figyelmet igényelnek. A munkaerőpiac igényeit kiszolgáló köz- és felsőoktatási szolgáltatásokhoz kapcsolódnak azok a feladatok, amelyek megalapozzák a munkaerő-piaci igényeknek megfelelő képzést. A határszakaszban kialakuló képzési szerkezetet leginkább a következő tényezők befolyásolják: az országhatárok közelében működő (felső)oktatási intézmények szakkibocsátása, a karrierépítő fiatalok tudáskapacitása, a munkaerőpiac eltérő befogadó készsége mindkét ország területén, a határ mentén kialakuló gazdasági és oktatási együttműködések intenzitása. A fentiek fényében dolgozatomban is igazolja, hogy nélkülözhetetlen a regionális tudományos potenciálok szinergiájára épülő képzésfejlesztés.

Ezek alapján az oktatási intézmények előtt a határ mindkét oldalán a következő feladatok állnak:

Fontos a népesség iskolai és szakmai képzésének hatékony feljavítása a munkaerőpiac igényeinek megfelelően. A magyarok képzéslemaradását – elsősorban a Vajdaságban – pótolni kell, ami a szerb állami intézmények eddigi törődésével nem volt lehetséges, ezért az anyaországi/EU támogatások tudatos összpontosítását kell megtervezni. Ehhez járulnának hozzá a magyar tannyelven működő oktatási intézmények régiós együttműködései, kikerülve az átfedéseket, párhuzamos szakok létesítését (Szabadka–Szeged mellett Újvidék–Pécs–Eszék–Temesvár között). Ezt megelőzően a nemzeti felsőoktatási stratégia kidolgozására van szükség. E célból újragondolandó a térség magyar–magyar és magyar–szerb nyelvű intézményei közötti regionális együttműködések gyakorlata, finanszírozása. A képző intézményeknek tudásgyárként kell funkcionálniuk, piacképes ismereteket kell közvetíteniük hatékony módszerek alkalmazásával.

Mivel a szerb-magyar határ régióban elégtelen a határon átívelő intézményesen megszervezett hálózati kapcsolattartás, támogatandó a kutatói és felsőoktatási intézmények nemzetközi tevékenysége közös szakirányok működtetése projektumok, konferenciák és kiadványok révén. Ehhez fontos, hogy a vajdasági tudós elit megfogalmazza a saját tudásalapú regionális fejlesztési elképzeléseit, meghatározza a megvalósításhoz szükséges teendőket, prioritásokat, körvonalazza a realizáláshoz szükséges forrásstruktúrát (szerbiai, magyarországi és uniós csatornák) (Gábrity Molnár 2008).

A többnyelvű egyetemek keretében – például az Újvidéki Egyetemen – nélkülözhetetlen folyamatosan fenntartani a magyar (részben magyar) karokat és tanszékeket. Prioritás megoldani Szabadkán a Magyar Tannyelvű Tanítóképző Kar szakirányainak fejlesztését (az alapképzés pedagógusszakmát kívánatos interdiszciplináris mesterkurzussal vagy másoddiplomával kiegészíteni), a tanárképzés bevezetését (Újvidéken és/vagy Szabadkán), valamint a presztízsszakmákat kibocsátó karok együttműködését (Közgazdasági, Orvosi, Bölcsészettudományi Kar, Műszaki Szakfőiskola).

A szakemberi mobilitás és cirkuláció mellett fontos a tudományos információcseré, a különböző profilú tudományos kutatóműhelyek (kari és tanszékkapcsolat)

latok) létrehozása azért, hogy találkozhassanak, és együtt dolgozhassanak az érdekelt szerb régióbeli és magyarországi tudományos és felsőoktatási intézmények képviselői. Kidolgozhatók az összehangolt kutatási projektek (tematikai prioritások), a közös kutatási tervecsomagok (kivitelezőket és forrásokat megjelölő kutatási tervek).

A globális felsőoktatási piacon kialakuló és egyre fokozódó verseny miatt a folyamatos szakmai munkamegosztás kialakítása csak előnyt jelentene a szerb-magyar határ menti érdekeltégi körökben (tudományos műhelyek és hálózatok, egyetemek, karok). Az egymástól elforduló intézményszerkezet helyett tervezendő az egymáshoz közel székelő (Szabadka, Újvidék, Szeged, Eszék, Pécs) egyetemi karok között kialakuló versenyhelyzeteket kezelő intézményes és hálózatos régiókapcsolat. Figyelemre méltó a külföldön működő közösségi főiskolák példája, amelyek regionális oktatási intézményként működhetnek, miközben szoros kapcsolatban állnak a térség vállalkozásaival, fejlesztési ügynökségeivel.

Szükséges feltárni a transz-regionális munkaerőmozgás jellemvonásait a szerb-magyar határszakasz minél tágabb térségében, amivel elősegíthető lenne az országok közötti munkaerő-mobilitás elemzése, képzettségének tervezése, támogatása. Elégedetten állapíthatom meg, hogy a szerb-magyar határ menti lakosság (ezen belül a szerbiai magyarok) képzettségi szerkezetének javításához – hasznos tevékenységével – hozzájárult a Szegedi Tudományegyetem Juhász Gyula Pedagógusképző Kar Felnőttképzési Intézete is. A kulturális érdeklődés, nyitottság, gyakorlatorientáltságra törekvés jellemzi az intézetet. A Felnőttképzési Intézetnek hagyományosan kiegyensúlyozott az intézménykapcsolata azokkal a vajdasági társtanszékekkel és karokkal, ahol magyar nyelvű oktatás is folyik.

Irodalom

Durić, V. – Tanasković, D. – Vukmirović, D. – Lađević, P. 2014. Etnokonfeszionalni i jezički mozaik Srbije: republički zavod za statistiku Beograd. <www.stat.gov.rs> vagy <www.popis2011.stat.rs> [2015.12.17.]

Gábrity Molnár Irén 2006a Oktatásunk jövője. In Gábrity Molnár Irén – Mirnics Zsuzsa (szerk.) *Oktatási oknyomozó*. Magyarságkutató Tudományos Társaság, Szabadka. 61–122.

Gábrity Molnár Irén 2006b Oktatásügy – a tudásalapú társadalom felé. In Gábrity Molnár Irén – Ricz András (szerk.) *Kistérségek életerejé: Délvidéki fejlesztési lehetőségek*. Regionális Tudományi Társaság, Szabadka. 103–130.

Gábrity Molnár Irén 2007. Vajdasági magyar fiatal diplomások karrierje, migrációja, felnőttoktatási igényei. In Mandel Kinga – Csata Zsombor (szerk.) *Karrierutak vagy parkoló pályák? Friss diplomások karrierje, migrációja, felnőttoktatási igényei a Kárpát-medencében*. MTA Nemzeti-etnikai Kisebbségkutató Intézet, Budapest. 132–172. <<http://gabritymolnarien.com/karrierutak.pdf>> [2016.03.11]

Gábrity Molnár Irén 2008. *Oktatásunk láttelepe*. Fórum Könyvkiadó – Újvidéki Egyetem Magyar Tannyelvű Tanítóképző Kar, Szabadka. 1–176.

Gábrity Molnár Irén 2012. A magyar nyelvű (felső)oktatás helyzete és esélyei a Vajdaságban. *Társadalmi Együttélés*. 1 <http://www.tarsadalmiegyutteles.hu/id-19-tarsadalmi_egyutteles_2012_1_szam_gabrit.html> [2016.02.17.]

Gábrity Molnár Irén 2013. A magyar nyelvű felsőoktatás és a munkaerőpiac a Vajdaságban. In Darvai Tibor (szerk.) *Felsőoktatás és munkaerőpiac – Eszményektől a kompetenciák felé*. SETUP Belvedere Meridionale, Szeged. 229–240. <<http://meridionale.hu/letolt/felsooktatasesmunkaeropiac.pdf>> [2016.01.30.]

T. Molnár Gizella 2009. Esélyegyenlőség és felnőttképzés: beszámoló egy kísérleti képzésről a Vajdaságban. *Kultúra és Közösség* 3 (2) 34–39.

Takács Zoltán 2008. A munkaerő-kompetencia és az oktatás viszonya. In Gábrity Molnár Irén – Mirmics Zsuzsa (szerk.) *Regionális erőnlét – a humánerőforrás befolyása Vajdaságban*. Magyar-sághkutató Tudományos Társaság, Szabadka. 267–292.

Takács Zoltán 2013. *Felsőoktatási határ/helyzetek*. Magyar-sághkutató Tudományos Társaság, Szabadka.

Tartományi Oktatási és Művelődési Titkárság (TOMT VAT), 2013. Vajdaság Autonóm Tartomány, Novi Sad.

Top 18 zanimanja za 2013. godinu, Beograd. <http://www.b92.net/biz/vesti/srbija.php?yyyy=2012&mm=12&dd=13&nav_id=668837> [2015.12.20.]

Honlap források/adatbázisok:

Educatio–Országos Felsőoktatási Információs Központ 2010. Educatio Kht. adatbázis-elemzések, Budapest. <www.educatio.hu> [2010.12.31]

Foglalkoztatási és Szociális Hivatal, Dél-alföldi Regionális Munkaügyi Központ, Békéscsaba, 2007. <http://www.darmk.afsz.hu/engine.aspx?page=darmk_hireink> [2008.01.01.]

Centar za obrazovne politike, Beograd. <<http://site.cep.edu.rs/sistem-obrazovanja-u-srbiji/sistem-obrazovanja-u-celini>> [2008.01.01]¹⁰

Projektanyagok:

1. INNOAXIS PROJECT 2011 – *The borderline as an axis of innovation*, IPA HUSRB/0901/2.1.3. APPLICATION ID: HU-SRB/0901/213/028. A határ, mint innovációs megújulási tengely Hungary–Serbia. Lead Beneficiary: Centre for Regional Studies of Hungarian Academy of Sciences, Pécs, Alföldi Tudományos Intézet, Kecskemét. Partner: Regionális Tudományi Társaság Szabadka, Mórahalom Város Önkormányzata. Ld. *Oktatás és ifjúság záró javaslatok (2010–2011)*. <<http://www.innoaxis.hu/hu>> vagy <<http://slideplayer.hu/slide/2237134/>>

2. Szülőföld Alap Budapest támogatásával a Magyar Tannyelvű Tanítóképző Kar (Szabadka) és a Juhász Gyula Pedagógia Kar (Szeged) közös projektuma 2008–2009. Ld. Gábrity Molnár Irén: *A magyarokat is érintő vajdasági munkaerőpiac és az iskolai képzettség összefüggései*; T. Molnár Gizella: *Esélyegyenlőség és felnőttképzés: beszámoló egy kísérleti képzésről a Vajdaságban*.

3. IPA – HANDSHAKE 2011 – Development of Hungarian and Serbian vocational and adult education systems through competency based training activities. 2007–2013 Hungary Serbia IPA CBC (HU-RS). Project of the co-operation programmed: *Kézfogás – Magyar és szerb szakképzési és felnőttképzési rendszerek fejlesztése, kompetencia alapú képzési tevékenységek*. Probitas Civil Organization and Scientific Association for Hungarology Research Subotica (HUSRB/0901/221/099-PROBITAS-05). The work period: 15/07/2011- 30/09/2011

4. Társadalmi Megújulás Operatív Program TÁMOP-1.3.1-07/1.-2008–0002. *A foglalkoztatási szolgálat fejlesztése az integrált munkaügyi és szociális rendszer részeként*. A kiemelt projekt a Nemzeti Foglalkoztatási Szolgálat (NFSZ) korábbi (Phare, HEFOP 1.2.) fejlesztési programjainak eredményeire építve az aktív munkaerő-piaci politikák hatékonyságának javítását, a szervezet kapacitásainak megerősítését célozza. Ld. Hárs Ágnes 2010 *Tanulmányok a határ menti régiók gazdasági és munkaerő-piaci helyzetéről és lehetőségeiről, a foglalkoztatást segítő támogatásokról*. Budapest. <http://internet.afsz.hu/resource.aspx?ResourceID=afsz_tamop131_36alprojekt_osszegzo> [2016.03.11.]

¹⁰ A hivatkozott oldal fellelhető: <<http://web.archive.org/web/20130416004008/http://site.cep.edu.rs/sistem-obrazovanja-u-srbiji/sistem-obrazovanja-u-celini>> [2016.03.11.] (a szerk.)

Sodrásban

5. Társadalmi Megújulás Operatív Program TÁMOP-4.2.1.D-15/1/KONV-2015-0002 sz. *Tudásipar igényeit kiszolgáló felsőoktatási szolgáltatások megalapozása a Dél-alföldi régióban* című projekthez tartozó II modul: képzési portfólió kialakítása a foglalkoztatók szakképzett munkaerő iránti igényeinek felmérésére alapozva. Ld. Döbör András – T. Molnár Gizella (szerk.) 2015 *Közöségi főiskola regionális megvalósíthatóságának megalapozása*. <<https://www.u-szeged.hu/download.php?docID=52292>>